

helyenként szerencsés ötvözetet hoznak létre, helyenként kínos hibriditásra vezetnek, de végértelemben a régi balett meghalt, hogy sejtetni engedje egy új táncművészet kialakulását. Meggyőződésem, hogy valódivá, szervessé, teljessé ez a művészet akkor fog ismét válhatni, ha az a társadalom, mely ma a kultúra hordozója, jobban mondva, mely holnap a kultúra táprétege lesz, átítatódik új mozgáskultúrával s az új színpadi tánc egy tánci érzékkel bíró közönségtömeghez fog szólni tudni.

NAPLÓJEGYZET „HENRIK KIRÁLY” KELETKEZÉSÉRŐL

FÜST MILÁN

„Írjuk le ide azt is, hogy hogy jött létre. Tizenhét éves voltam, mikor megkapott a téma, éreztem, hogy jó volna drámát írni a cossairól. De hogy kell az ilyesmihez hozzáfogni, „a tanulmányokhoz”, — hogy senki se tudhassa meg, senki se lophassa el az ideát? S hogy ne nevéssenek ki, hogy én, tizenhétéves diák... Elmentem tehát a Nemzeti Múzeum könyvtárába s ott egy tisztviselőhöz nagyon ravaszul *így* szóltam:

— Mit kell kérem valakinek olvasni, ha történelmi drámát akar írni? A témát nem mondhatom meg. — Ezt az asztal végén sutogtam a füle felé, igen sáppadozva. A tisztviselő szeretettel nézett reám s igen előzékenyen azonnal valamiféle kis magyarnyelvű kultúrtörténetet adott. Később kiderült, hogy az illető Zuboly volt, szegény, — akkor láttam őt először és utoljára.

Nékem akkor a kiátkozási jelenet földrefordított fákljai tetszetek legjobban. S elhatároztam, hogy mikor kiátkozzák, sváblányokkal mulat épp akkor. S azt is, hogy mikor már mindenki otthagya az átkozottat, a sötét teremben, az oszlopok között egy árnyék mozdul meg: — a felesége. Ő az egyetlen, aki ott maradt mellette, a megalázott feleség, senki más, — a kemény szív, a megtörhetetlen akaratérő... Továbbá: hogy az utolsó felvonásban egyik fia vívja majd azt a várat, ahová az öreg zabolátlan visszavonult — s hogy Henrik ebben az ostromban dühöngve pusztul el. (Ezt a fiút már a megalázott feleség nevelte az apja ellen.) — Ennyi lett meg a tervből akkor, hamarjában, egyelőre. Aztán elvettem mindezt s abban állapodtam meg magammal, hogy nem érdemes e drámát megírni, mert témája nem közérdekű. Csak bizonyos népek történelme lehet közérdekű, — állapítottam meg, — amilyenek a rómaiak, görögök, a bibliai zsidók... s miután nem német, hanem magyar hazafi vagyok... — Ennyit a téma embrionális korszakáról. Most, egy év előtt, (1930.) K. Ilonkának mesélek fiatalságom e kómikus égbetöréséről... s ő vállamra teszi kezét s így szól: — Remek elgondolás! — mondja, — a kiátkozási jelenet pedig különösképen hatalmas! — El hagytam menni ezt a szót is a fülem mellett... én már nem igen kezdek bele semmiféle drámába, — mondtam magamnak. — Am

egy délutáni heverészés közben drámai kép jelenik meg előttem, amelynek életteljessége elragad. — Felugrom. — Valaki egy sötétedő utcán azt kérdezi egy öregembertől: — „Minek élsz még? Mért nem dögleszted már meg magad?“ — Amire az öreg nagyon bólogat s penészes kenyerét mutatja fel, hogy azt eszi. A jelenet hirtelenül Henrik történetébe kapcsolódik. Egy óra alatt leírom a darab egész tervét, — a történet-könyvbe pedig egyelőre bele se nézek. Henrik úgy jelenik meg előttem, hogy hepciáskodó, könnyed, tapintatlan beavatkozó... hogy mértéket tartani képtelen... s viszont mihelyt túllép a megengedett határokon, azonnal észbe kap — s bűnbánata máris határtalan! Százszor bocsánatot kérne mindenkitől, megalázza magát önkéntesen... ám amikor azt kell látnia, hogy az emberek mindezt könnyű szívvel elfogadják tőle... hogy térdelni hagyják s nem emelik fel, hanem engedik a porig, a sírig alázkodnia, — akkor végre felemeli újra fejét — s ez a dührohama, akár az üdítő viharok, oly elemi erejű, oly magávalragadó. — Henrik szíve puha és csupa melegség... a feleségéé viszont hideg és csupa elszántság. Maga ő a rideg fenség s az asszonyi kicsinyes kötelességtudás egyben. A következő mondat jutott azonnal eszembe; — Henrik így szól hozzá: — „Kiállottál fejkendőben ajtót mosni? Menj, ne lássalak!“ (Itt egy barátom feleségére gondoltam, aki kicsinyes volt és fenséges egyben... s akit láttam is egyszer így: fejkendősen az ajtajuk előtt.) — — Henrik úgy örül a koronájának, mint a gyerekek egy remek játékszernek... s amellet néha misztikus borzongás fogja el arra a gondolatra, hogy ő király! — s amellet minden méltóságát állandóan kockára tenné... melegszívű pazar, veszélyes és jószívű garázda... s amellet maga a majesztetikus borulat olykor... mit részletezzem? S mikor aztán elővettem a történet-könyvet, megijedtem szinte, annyira megegyezett minden. — Bertha, szegény Bertha csakugyan olyan volt: — bizony kiállott fejkendőben ajtót mosni — s Henrikem bizony gyerekes fenség volt: úgy örül koronájának, mint a gyerek... s néha bizony misztikus borzongás fogta el... Minden megegyezett. — Nem volt türelmem a történelmi tanulmányokhoz, — elkezdtem azonnal dolgozni. S megint kísérteties biztonsággal írtam le történelmi tények oly részleteit, amelyekről sosem értesülhettem s amelyeket a későbbi tanulmányok azután sorra igazoltak. — Minden bevált, amit megpróbáltam, — amihez nyúltam, sikerült, — amit kerestem, rögtön megtaláltam. Szinte babonássá tett már a véletlenek e furcsa összjátéka. Csak két ily furcaságot említek itt meg. — A pápai átok szövegét például sose olvastam sehol, — ez akkor fiatalkoromban is érdekelt volna, ám ama kis kultúrtörténetben nem leltem meg. Zuboly megígérte, hogy valahol kikeresi, én azonban nem mentem el többé a könyvtárba hozzá. — Most megint esedékes lett, hogy felkutassam, ám a könyvtárak nyári szünet miatt zárva voltak éppen... Eh, leírom én egyelőre akárhogy, — gondoltam magamban, — ez ne akadályozzon, hogy folytassam a munkát! A következő forma-ézés szállott meg: hogy az átok minden periódusa után elhangzik a dörgedelmes ámen. — Továbbá: hogy nem afféle szelíd kis szólam lesz ez, — ellenkezőleg, a papok vadul átkozódnak, mint az ó-testamentom kegyetlen zsidói. Leírtam tehát:

„A bűneidnek kellős közepén! Qui es infidelis, sis condemnatus... ámen! És vessen ki a föld, amely majd eltemet! És ne léljék a csontjaid a nyugtokat a föld alatt... És bolyongj átkozottan, mint akit az Isten elhagyott... Amen és amén! — Ezt leírtam, aztán éjjel eszembe jutott, hogy hisz van is nekem egy egyházjogom valahol, — hátha abban megtalálom az átok szövegét... (Soha bele nem néztem még ebbe a könyvbe eleddig.) — S csakugyan a jegyzetek közt megtaláltam. S csakugyan megegyezett az én szöveggemmel, — csak épp a „condamnatus“ helyett „maledictus“-t kellett írnom. („Condamnatus“ — ez ostobaság is, a szenvedély sietsége diktálta, helytelen szó.) — Hasonlóképen: egy jó király nevére volt hamar szükségem. „Légy olyan dicső, mint“... no ki? — Írjuk le egyelőre: mint Konrád volt, a nagyszívű“. — Utána kellett nézmem, élt-e egyáltalán Henrik előtt ilyen uralkodó? — mivelhogy a történelemben semmi tanultságom sincs. — Csakugyan élt, csakugyan nagyszívű volt, a legnemesebb, legönzetlenebb lélek, — a német ifjúság mintaképe sokáig. — S minthogy minden így ment, — hogy nem tévedtem semmiben, hogy mindent rögtön megtaláltam, ami kellett, el is készültem három hét alatt. S azt hittem: no most olyasmit írtam, amit nem lehet meg nem érteni. De úgy látszik, a sors úgy akarta, hogy még több tanúságra tegyek szert. Voltak itt okos emberek is, akik úgy olvasták ezt a munkát, mintha kínai nyelven volna írva, nem értették, nem tudták, hova tegyék, — végül is azt kifogásolták: mért van az, hogy a királyt mindenki tegezi? Vagy azt mondták: „a történelemben a dolog másképp van!“ — Csak épp azt nem vették észre, hogy a dolog él, hogy lángol!... no nem baj. (Még szerencsém, hogy aránylag többen voltak, akik jól megértették.) Hiszen a „Boldogtalanok“-kal is nagy iskolát jártam én... és ezt az iskolát, úgy látzik, ki kell járni, végig kell járni egészen. — Nem baj.“

BUDAY GYÖRGY — A SZINPADTERVEZŐ

HAZY ALBERT

1. A naturalista színpad a valóságot utánozta, a lehetőséghez képest a valóságnak megfelelő anyaggal. Az utána következő stilizáló törekvések a különböző képzőművészeti stílusok törvényeit követték és élő festmény hatását próbálták kiváltani. A mai színpad játéktér az akció számára, a díszletelemek pedig szerves részei a színjátéknak és világnézeti állásfoglalást reprezentálnak. A mai színpadtervező nem másol, nem ábrázol, nemcsak stilizál, hanem épít és meggyőz. A mai színpad elemei nem a mindennapi élet esetleges és véletlen egymásmellettségében kerülnek a néző szemébe, hanem a színjáték és a kifejezendő tartalom törvényei szerint. Időben és térben egymástól távol eső tárgyak állanak új egységbe. A szín, a fény nem ámít, nem ébreszt hamis illúziókat, hanem atmoszférát teremt a színészi játék köré. A vonalak rendje és ritmusa a tervező véleményét és magatartását fejezi ki és a nézőt szinte észrevétlenül befolyásolja. A mai színpad a tér művészete, a mai díszlet